

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

محیط زیست شهری

دکتر محمد تقی رضویان

(استاد دانشگاه شهید بهشتی)

رضا انانی

کیومرث یارمرادی

نشر

سرشناسه	رضویان، محمدتقی، -
عنوان و نام پدیدآور	محیط زیست شهری / محمدتقی رضویان، رضا کانونی، کیومرث یارمرادی.
مشخصات نشر	تهران: نشر علم، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۳۷۷ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۸۱۸-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه، ص. [۳۴۲] - ۳۷۷.
موضوع	بومی شناسی شهری (جامعه شناسی) (Urban ecology (Sociology)
موضوع	شهرسازی - جنبه های زیست محیطی. City Planning -- Environmental aspects
شناسه افزوده	کانونی، رضا، -
شناسه افزوده	یارمرادی، کیومرث، -
رده بندی کنگره	HT۲۴۱/۶.۰۱۳۹۵
رده بندی دیویی	۳۶۱.۵
شماره کتابشناسی ملی	۹۲۰۹۶

نشر

محیط زیست شهری

دکتر محمدتقی رضویان، رضا کانونی، کیومرث یارمرادی

چاپ اول: ۱۳۹۵

تیراژ: ۵۵۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

بن بست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۸۱۸-۶

فهرست مطالب

۵	مقدمه
۹	فصل اول: مبانی، مفاهیم، تعاریف و نظریه‌های محیط‌زیست
۹	مفهوم محیط‌زیست
۱۲	حقوق محیط‌زیست
۱۶	خطرات و آثار آلودگی هوا
۲۲	اقتصاد محیط‌زیست
۲۸	انسان و محیط‌زیست
۳۵	محیط‌زیست و سلامت
۴۰	مدیریت محیط‌زیست
۴۲	آموزش و محیط‌زیست
۴۸	تحلیل اندیشمندان از مفهوم ارزش و نیاز انسان و رابطه انسان و طبیعت
۵۵	فصل دوم: شهر و محیط‌زیست
۵۷	شهرنشینی و مصرف منابع
۶۰	محیط و توان‌های محیطی
۶۴	جایگاه محیط‌زیست در برنامه‌ریزی شهری
۷۰	رشد پراکنده‌ی شهری (Urban Sprawl) و اثرات محیطی آن
۷۹	رشد هوشمند شهری
۹۱	مفهوم شهر سالم
۹۸	بوم شهر
۱۰۶	شهر الکترونیک
۱۲۶	نوشهرگرایی
۱۳۶	محیط‌زیست شهری پایدار

۱۴۱	مدل‌ها و روش‌های ارزیابی و برنامه‌ریزی محیط‌زیست
۱۷۳	فصل سوم: چالش‌ها و مشکلات در محیط‌زیست شهری
۱۷۳	آلودگی‌ها در شهر
۱۸۲	سکونتگاه غیررسمی
۱۹۵	آلودگی ناشی از فرسودگی بافت‌های شهری
۱۹۷	فضای سبز شهری
۲۰۸	انرژی و شهر
۲۱۸	سیلاب شهر
۲۲۲	پسماند
۲۳۱	مدیریت مواد آلوده در شهر
۲۴۲	امنیت و محیط‌زیست شهری
۲۴۴	گردشگری و محیط‌زیست
۲۵۳	فصل چهارم: برنامه‌ریزی مدیریت محیط‌زیست شهری
۲۵۳	برنامه‌ریزی محیط‌زیست شهری
۲۵۴	حکمرمایی محیط‌زیست شهری
۲۵۵	تجربیات جهانی در حوزه مدیریت محیط‌زیست شهری
۲۶۱	جنبش‌های محیط‌زیستی
۲۷۴	نشست‌ها و کنفرانس‌های جهانی در حوزه محیط‌زیست
۲۹۱	فصل پنجم: چالش‌های جدید در محیط‌زیست ایران
۲۹۱	قوانین و مقررات در حوزه محیط‌زیست شهری در ایران
۲۹۲	قوانین حفاظت و بهسازی محیط‌زیست
۲۹۳	قوانین و مقررات مدیریت پسماندهای شهری
۲۹۵	قوانین و مقررات برای جلوگیری از آلودگی هوا
۲۹۷	قوانین و مقررات حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها
۲۹۸	گرد و غبار
۳۱۴	آب
۳۳۷	نتیجه‌گیری
۳۳۹	پیشنهادات
۳۴۲	فهرست منابع

«...هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...» (هود، ۶۱)

خداوند شما را از زمین خلق کرد و شما را مأمور آبادانی آن نمود.

مقدمه

طبیعت، محیط زیست، موهبتی خداوندی است که از مجموعه موجودات، منابع و عوامل و شرایط هماهنگی که در اطراف هر موجود زنده وجود دارد و ادامه حیات به آن وابسته است به وجود می‌آید. شهر نیز به عنوان بخش از محیط زیست که پذیرای جمعیت کثیری از انسان‌ها می‌باشد حائز اهمیت است. نادره گرفتن توسعه شهرها به عنوان یک تهدید برای سلامتی، محیط زیست و کارایی شهرها محسوب می‌شود. برنامه ریزی محیط زیست شهری، برنامه ریزی رشد هوشمند و مدیریت توسعه و رشد شهرها است. تلاش بسیار مهم در برنامه ریزی شهری جدید در سراسر جهان می‌باشد که هدف آنها دستیابی به اهداف گسترده توسعه پایدار شهری است.

همزمان با انقلاب صنعتی و پیشرفت سریع جوامع غربی در زمینه‌های علمی و فنی موجب تغییر رابطه انسان و محیط زیست او شد و رابطه دوسویه مزید می‌توازن جای خود را به نظریه غلبه انسان بر طبیعت واگذار نمود، زیرا هدف اولیه و اساسی انسان بلم‌گرا رسیدن به آرمانشهری بود که در آن تمامی مسائل با راه‌حل‌های علمی قابل حل بوده و انسان با راحتی و آسودگی بیشتری به زندگی خود ادامه دهد. اما راه‌حل‌های علمی و اهداف انسان‌گرا به بهای تخریب محیط زیست و از بین بردن زیستگاه‌های طبیعی و انسانی در اکثر کشورها تمام شد و شهرهای اصلی به مثابه معضلی جدید نمایان شدند. شهرهایی که آلودگی‌ها، پسماندها، مشکلات مربوط به آب شامیدنی، افزایش مخاطرات طبیعی، معضلات اجتماعی و اقتصادی و بسیاری از مشکلات دیگر جزء لاینفک ویژگی‌های آن‌ها شد. با توجه به این موارد، حساسیت جامعه جهانی نسبت به موضوع محیط زیست باعث شد تا نشست‌ها، قراردادهای، جلسات، همایش‌ها و جنبش‌های مختلفی در ارتباط با مسائل مربوط به رابطه‌ی انسان و محیط زیست، توسعه و محیط زیست، سکونتگاه‌های انسانی و محیط زیست و در نهایت جلوگیری از تخریب محیط زیست شکل بگیرد.

زمان شکل‌گیری و پیدایش نهضت‌های محیط‌زیستی را می‌توان از دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ دانست که از آن زمان جامعه جهانی همایش‌ها، نشست‌ها و جلسات مختلفی را در سطح جهانی و در کشورهای مختلف در راستای حفاظت محیط‌زیست برگزار می‌کند که آخرین آنها کنفرانس تغییر اقلیم ۲۰۱۵ سازمان ملل متحد در پاریس می‌باشد، که توافق شد میزان افزایش گرمایش زمین تا سال ۲۰۵۰ باید زیر ۲ درجه باقی بماند. این نخستین بار در تاریخ است که همه کشورها موظف به کاهش تولید گازهای کربنی می‌شوند. در نهایت همه‌ی این موارد نشان از اهمیت محیط‌زیست است، که تمامی عوامل و افراد ذیربط را مجبور به تغییر اهداف و سیاست‌های آن‌ها می‌کند. در این بین شهرها به‌عنوان سکونتگاه اصلی ساکنان زمین نقش بسیار مهمی در حفظ محیط‌زیست دارند. بسیاری از برنامه‌ریزی‌های محیط‌زیست شهری تاکنون مورد بی‌مهری قرار گرفته و توجه زیادی به آن نشده است. ما با توجه به اینکه در سال‌های اخیر مشکلات محیط‌زیستی شهر به حد اکثر خود رسیده نقش این نوع برنامه‌ریزی بیش از پیش مهم گردیده است.

در کتاب حاضر چالش‌های محیط‌زیست شهرها، علل پیدایش آن‌ها و وضعیت کلی از مشکلات محیط‌زیستی شهرها به‌صورت آمار و ارقام ارائه شده است تا سیر صعودی افزایش مشکلات و وضعیت آن‌ها ارائه گردد. ابزارها و روش‌هایی که در تحلیل وضعیت محیط‌زیست شهری یا برنامه‌ریزی محیط‌زیست شهری می‌توانند سودمند بوده و مورد استفاده قرار گیرند معرفی شده‌اند. در نهایت یک توصیف کلی از شرایط و مشکلات جدید محیط‌زیست و تأثیر آن بر شهرها در ایران ارائه گردیده است.

کتاب حاضر از ۵ فصل تشکیل شده است که در فصل نخست به کلیات محیط‌زیست و دیدگاه‌ها و نظرات اندیشمندان پیرامون محیط‌زیست بررسی شده است. در فصل دوم ارتباط بین شهر و محیط‌زیست و دیدگاه‌های مطرح در حوزه برنامه‌ریزی محیط‌زیست شهری بیان گردیده است. چالش‌ها و مشکلات محیط‌زیست شهری، جنبش‌های محیط‌زیستی و مدل‌ها و روش‌های ارزیابی و برنامه‌ریزی محیط‌زیست شهری از مباحث مهم فصل سوم می‌باشد. در فصل چهارم حکمروایی، تجربیات و قوانین و مقررات در حوزه محیط‌زیست شهری مورد بررسی قرار گرفته است و در فصل آخر، وضعیت محیط‌زیست ایران و پدیده‌های محیط‌زیستی که در سال‌های اخیر تنش‌زا شده‌اند و تأثیر آن‌ها بر مناطق شهری مورد مطالعه قرار گرفته است.

امید است کتاب حاضر منبع مفیدی برای اساتید، مدیران، سیاست‌گذاران، مهندسين مشاور و دانشجویان رشته‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی، طراحی شهری، طراحی محیط،

معماری منظر، برنامه‌ریزی محیط‌زیست و سایر رشته‌های مرتبط با محیط و انسان واقع شود. امیدوار است خوانندگان، مولفان را از نظرات ارزشمند خودشان محروم ننمایند.

سهراب سپهری:

"کار ما نیست شناسایی راز گل سرخ

کار ما شاید این است

که در افسون گل سرخ شناور باشیم

پشت دریای اردو بزنیم

دست را جذب یک برگ بشویم و سر خوان برویم

صبح‌ها وقتی خورشید بر می‌آید متولد بشویم

هیجان‌ها را پیرا بشویم

روی ادرک، قضا، رند، صابون، گل نم بزنیم

آسمان را بنشانیم میان دره‌های "ستی"

ریه را از ابدیت پر و خالی بکنیم

بار دانش را از دوش پرستو به زمین بگذاریم

نام را باز ستانیم از ابر

از چنار از پشه از تابستان

روی پای تر باران به بلندی محبت برویم

در به روی بشر و نور و گیاه و حشره باز کنیم

کار ما شاید این است

که میان گل نیلوفر و قرن

پی آواز حقیقت بدویم..."

دکتر محمد تقی رضویان

(استاد دانشگاه شهید بهشتی)

رضا کانونی

کیومرث یارمرادی